

Εισαγωγικό σημείωμα

Θεώρησα σκόπιμο να παρουσιάσω στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, και κυρίως στους φοιτητές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης του ευρύτερου ελλαδικού χώρου, μια εύγλωττη μελέτη στην οποία διερευνώνται ενδελεχώς οι σύγχρονες εξελίξεις στην οικονομική διακυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς ταυτόχρονα να παραλείπονται οι επιστημονικές πτυχές των υπό εξέταση θεμάτων. Το αντίθετο μάλιστα. Αυτή η συγγραφική προσπάθεια φιλοδοξεί να αποτελέσει έναν οδηγό μελέτης για τις επόμενες γενιές σπουδαστών της πολιτικής επιστήμης, της πολιτικής οικονομίας και των ευρωπαϊκών σπουδών, όπως αυτές οριοθετούνται μέσα από το αναδυόμενο γνωστικό αντικείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο. Γι' αυτό τον λόγο, ο βασικός στόχος είναι να προσδιοριστούν όσο πιο εμπειριστωμένα γίνεται οι δυναμικές διαδικασίες που έχουν προκύψει και υφίστανται, τυπικά ή άτυπα, στον υπό διαμόρφωση ενιαίο ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, ο οποίος πλέον αντικατοπτρίζει ένα σημαντικό τμήμα του πολιτικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καθορίζει τις ζωές και το μέλλον εκατομμυρίων πολιτών.

Σήμερα, παραπάνω από μία δεκαετία μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007, καθώς και της ελληνικής οικονομικής κρίσης του 2009, καθίσταται αναγκαίο να εξετάσουμε ξανά και να αναθεωρήσουμε ή να επιβεβαιώσουμε ή ακόμα και να απορρίψουμε τόσο τις θεωρητικές υποθέσεις όσο και τα κύρια συμπεράσματα των έλλογων κατασκευών μας. Εξάλλου, κάθε προσπάθεια ανάδειξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του «τέρατος» είναι μια πολύ δύσκολη διαδικασία, για την οποία χρειάζεται όχι μόνο να επιστρατεύουμε κάθε φορά όλο και πιο εκλεπτυσμένες μεθόδους και εργαλεία ανάλυσης, αλλά το κυριότερο να βάζουμε τις σκέψεις μας σε μια λογική σειρά. Πιστέψτε με, αυτό το τελευταίο είναι και το δυσκολότερο. Όλα αυτά θα τα επιχειρήσουμε όχι γιατί θέλουμε να έρθουμε σε ρήξη με το παρελθόν, αλλά κυρίως γιατί πρέπει να ενσωματώσουμε στα θεωρητικά μας κατασκευάσματα και στις αναλύσεις μας τις ροές και τους παλμούς των εμπειριών τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος.

Ειδικότερα, για τρεις λόγους αποφάσισα να γράψω το συγκεκριμένο βιβλίο. Πρώτα από όλα, με ώθησε η εγγενής ανάγκη μου να κατανοήσω τις κυριότερες αιτίες κίνησης και εξέλιξης του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και γενικότερα τη δομή του επιστημονικού αντικείμενου της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας. Τα τελευταία 60 και πλέον χρόνια έχουν συντελεστεί τεράστιες αλλαγές σε αυτό το πεδίο, οι οποίες δεν με αφήνουν αδιάφορο και μου έδωσαν το αρχικό ερέθισμα να τις μελετήσω και να τις αξιολογήσω κριτικά. Θα πρέπει να έχουμε πάντα κατά νου ότι το αντικείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας θα εξακολουθεί να υφίσταται, έστω και αν κάποια στιγμή η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωζώνη καταρρεύσουν. Γι' αυτό τον λόγο η ενασχόλησή μου με το γενικότερο αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας μοιάζει συναρπαστική. Το να

διερευνάς εξάλλου το γιατί και κάτω από ποιες συνθήκες άνθρωποι τόσο διαφορετικοί μεταξύ τους καταλήγουν να μοιράζονται τόσα πολλά είναι κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον. Ευελπιστώ επίσης αυτό το βιβλίο να μας δώσει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε λίγο καλύτερα τη διάρθρωση του ευρωπαϊκού πολιτικοοικονομικού χώρου, ενός χώρου που, ενώ στους περισσότερους από εμάς είναι άγνωστος, στην πλειονότητά μας εκφέρουμε άποψη σχετικά με τη λειτουργία του. Έτσι, στις πλείστες των περιπτώσεων καταλήγουμε να κυνηγάμε χίμαιρες, και βέβαια ασκούν πάνω μας μια τρομερή έλξη οι συνωμοσίες που μπορεί να εξυφαίνονται. Σε αυτό τουλάχιστον το σημείο εμείς χρειάζεται να παράσχουμε στους αναγνώστες τα κατάλληλα μέσα για να ανακαλύψουν τις δικές τους αλήθειες.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο καταπίαστκα με τη συγγραφή αυτού του βιβλίου είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ακαδημαϊκή μου κατάρτιση πάνω στα αντικείμενα της διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια. Η ενασχόλησή μου με τα ζητήματα αυτά μου πρόσφερε τα αναγκαία μεθοδολογικά και ερευνητικά εργαλεία για την κατανόηση των νόμων που διέπουν την ενεργοποίηση των διαδικασιών της οικονομικής ενοποίησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και της διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας – πολύπλοκες διαδικασίες στις οποίες λαμβάνουν μέρος μια σειρά από δρώντες που καθορίζουν την τύχη και το μέλλον της. Η επιλογή του θέματος δηλαδή δεν είναι αποτέλεσμα μιας πρόσκαιρης ενασχόλησής μου με το αντικείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας, αλλά είναι συνυφασμένη με τις γνώσεις και τις εμπειρίες ετών. Στόχος μου λοιπόν δεν είναι να γράψω ένα βιβλίο δυσνόητο στους περισσότερους, αλλά να προσπαθήσω να γράψω ένα βιβλίο δυναμικό, με ζωντανό λόγο, το οποίο να μπορεί να εμπλουτιστεί στο μέλλον από τις νέες εξελίξεις.

Ο τρίτος λόγος σχετίζεται με την πεποίθησή μου πως εντέλει ίσως καταφέρουμε να διαμορφώσουμε ένα περισσότερο συνεκτικό και αξιόπιστο θεωρητικό πλαίσιο για τη μελέτη και την αξιολόγηση της διαδικασίας της ολοκλήρωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κάθε μελετητής, και κυρίως ο μελετητής της σύγχρονης θεωρίας των ευρωπαϊκών σπουδών αλλά και της διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας, θα πρέπει να είναι έτοιμος να αντεπεξέρχεται καθημερινά σε μια σειρά από προκλήσεις. Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων είναι αναγκαία όχι μόνο η κατανόηση των διεθνών, των ευρωπαϊκών και των εγχώριων πολιτικών και οικονομικών συνθηκών αλλά και η γνώση όλων των προσδιοριστικών παραγόντων μεταβολής των συνθηκών εξέλιξης και μετασχηματισμού της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σε αυτό το βιβλίο λοιπόν καταβάλλεται προσπάθεια να συνοψιστούν, να ανακεφαλαιωθούν και να αναθεωρηθούν κριτικά όλα τα σημαντικά στοιχεία που αφορούν τη δημιουργία, τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής αρχιτεκτονικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ώστε να προκύψει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη μελέτη της εξέλιξης της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Πρόλογος

Το φαινόμενο της Ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι σύνθετο, πολύπλοκο και δυναμικό. Από την έναρξη της ενοποιητικής διαδικασίας διάφοροι πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες προσδιόρισαν τη μετεξέλιξη του προς την εμβάθυνση ή διεύρυνση. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μεταβλήθηκαν στην πορεία του χρόνου. Οι σημαντικοί ιστορικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες που «γέννησαν» την ενωμένη Ευρώπη, έχουν σε μεγάλο βαθμό εκλείψει. Μετά την άρση του διπολισμού στην Ευρώπη, οι οικονομικές, κοινωνικές, τεχνολογικές και περιβαλλοντικές εξελίξεις και προκλήσεις υπερίσχυαν των παραδοσιακών κινήτρων προς μια πιο ενωμένη Ευρώπη.

Η κατανόηση και ερμηνεία της δυναμικής της Ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν είναι δυνατή με την αποκλειστική εφαρμογή μεθόδων και εργαλείων μόνο της οικονομικής ή μόνο της πολιτικής επιστήμης. Λόγω της έντονης αλληλεπίδρασης της ευρωπαϊκής πολιτικής με την ευρωπαϊκή οικονομία κρίνεται αναγκαία η αξιοποίηση της νεότερης προσέγγισης της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας. Η εσωτερική πολιτική και τα εξωτερικά πολιτικά συμφέροντα των κρατών μελών συν-διαμορφώνουν τη στάση τους στα κοινά οικονομικά ζητήματα. Από την άλλη, τα οικονομικά συμφέροντα των κρατών μελών και οι οικονομικές εξελίξεις επηρεάζουν έντονα τις πολιτικές διεργασίες και καταστάσεις στα κράτη μέλη.

Η μέθοδος της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας μπορεί να εφαρμοστεί τόσο για την ανάλυση και ερμηνεία του συνολικού ευρωπαϊκού φαινομένου, όσο και για επί μέρους θεματικά πεδία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Αυτό ακριβώς πραγματεύεται το βιβλίο του συναδέλφου Γιώργου Μακρή. Εν αρχή παρουσιάζει με κριτική διάθεση τις επί μέρους πολιτικοοικονομικές θεωρίες και ερμηνευτικές υποθέσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Εν συνεχεία, εφαρμόζοντας με επιστημονική συνέπεια και αξιολογική αυστηρότητα τη μέθοδο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας, παρουσιάζει και αναλύει όλες τις πτυχές της ευρωπαϊκής οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Ένα ανολοκλήρωτο φαινόμενο, το οποίο από τη σύλληψη της ιδέας εγκαθίδρυσης της ΟΝΕ μέχρι σήμερα έχει επηρεάσει καθοριστικά την ενοποιητική διαδικασία και διαμόρφωσε ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας της οικονομίας των κρατών μελών της, με σημαντικούς θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς στην αυτονομία των εθνικών οικονομικών πολιτικών.

Ειδικότερα, ο συγγραφέας, μετά την παρουσίαση της προϊστορίας της ΟΝΕ, προβαίνει στον έλεγχο συμβατότητας της ΟΝΕ με τη θεωρία και διδάγματα της θεωρίας των άριστων νομισματικών περιοχών. Η υπερίσχυση της πολιτικής έναντι του οικονομικά ορθού αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η ΕΕ, παρόλο που δεν συνιστά άριστη νομισματική περιοχή και δεν έχει ενσωματώσει στην ΟΝΕ μηχανισμό εξισωτικών πληρωμών, προχώρησε στην εγκαθίδρυση της ΟΝΕ.

Η ΟΝΕ διαμόρφωσε ένα τελείως νέο πλαίσιο στην άσκηση της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Εκτός από την υπερεθnikοποίηση, αποπολιτικοποίηση και μονοθεματικό προσανατολισμό (σταθερότητα των τιμών) της νομισματικής πολιτικής, τέθηκαν σημαντικοί περιορισμοί στην άσκηση των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις πολιτικές αυτές μέσω μιας πολιτικοοικονομικής προσέγγισης και προβαίνει σε κριτική ερμηνεία της δομής, του θεωρητικού υποβάθρου και της μετεξέλιξης αυτών.

Οι υπέρμαχοι της ΟΝΕ διακήρυσσαν εξ αρχής τις θετικές οικονομικές και πολιτικές επιδράσεις της ΟΝΕ στο Ευρωπαϊκό εμπόριο και τις επενδύσεις, στη σύγκλιση της οικονομικής πολιτικής και των οικονομικών επιδόσεων και στην πολιτική ενοποίηση της ΕΕ, δεδομένου ότι πρόκειται για ένα προωθημένο πεδίο, με ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά. Ο συγγραφέας, μέσω μιας ενδελεχούς ανάλυσης, προβαίνει σε αξιολόγηση της αποδοτικότητας της ΟΝΕ όσον αφορά τη σύγκλιση, ενώ διαπιστώνει μια σειρά από κατασκευαστικά και λειτουργικά λάθη και παραλείψεις στον οικοδόμημα της ΟΝΕ.

Ευπάθειες οι οποίες αποκαλύφθηκαν μετά την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και έθεσαν το δίλημμα διάλυση της ΟΝΕ ή μεταρρύθμιση αυτής, μέσω νέων στοιχείων διακυβέρνησης. Η απόφαση για μια νέα διακυβέρνηση ξεκίνησαν το 2010 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ο συγγραφέας, μετά την παρουσίαση της νέας πολιτικής οικονομίας της ΟΝΕ και μετά τη διαπίστωση για υφιστάμενα κενά, καταθέτει ένα συνεκτικό και τεκμηριωμένο σχέδιο για την πραγματική ολοκλήρωση της ΟΝΕ. Καταθέτει συγκεκριμένες προτάσεις για μια πιο δίκαιη, πιο συνεκτική, πιο κοινωνική, πιο δημοκρατική ΟΝΕ, με ενίσχυση του σκέλους της οικονομικής ένωσης, ειδικά στα πεδία της δημοσιονομικής πολιτικής και των πολιτικών για την απασχόληση και την ανάπτυξη.

Το βιβλίο του Γιώργου Μαρή, λόγω της θεματολογίας του, της περιεκτικότητάς του, της καινοτόμου αναλυτικής μεθόδου, της ολοκληρωμένης και διεπιστημονικής προσέγγισης, της αντικειμενικής κριτικής και της βαθιάς γνώσης του αντικειμένου, συνιστά ουσιαστική συνεισφορά στη σχετική ελληνική βιβλιογραφία και απαραίτητο ανάγνωσμα. Ειδικά για μια χώρα όπως η Ελλάδα, που θέλει το Ευρώ, όμως γνωρίζει πολύ λίγα γι' αυτό. Με τις ερωτήσεις αυτοαξιολόγησης και τα θέματα για συζήτηση-εργασίες στο τέλος κάθε ενότητας, το βιβλίο συνιστά και ένα εξαιρετικό διδακτικό εγχειρίδιο για φοιτητές και μελετητές του Ευρωπαϊκού φαινομένου.

Εισαγωγή

Από τότε που γεννήθηκε η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης μετασχηματίζεται και, αφού μετασχηματίζεται, βρίσκει πάντα, έστω και την τελευταία στιγμή, τρόπους να επιβιώσει. Αυτή η μακροχρόνια διαδικασία αλλαγής και μετασχηματισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη-μέλη αλληλεπιδρούν, αλληλεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Οι σχέσεις δηλαδή των κρατών-μελών, μέσω της διαδικασίας ολοκλήρωσης, αλλάζουν και ξεπερνούν τις καθιερωμένες νόρμες που μελετώνται στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων (Μαρής, 2020).

Αυτό το βιβλίο δεν έχει στόχο να αλλάξει τον κόσμο, όμως, μελετώντας τα ειδικά θέματα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Οικονομίας (ΕΠΟ) που αναπτύσσονται, μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για πολύ σημαντικά ζητήματα που επηρεάζουν τις ζωές εκατομμυρίων πολιτών στην ΕΕ. Στόχος είναι να αναλυθεί και να αξιολογηθεί η διαδικασία της οικονομικής ενοποίησης στην ΕΕ στη βάση της αλληλεπίδρασης των δύο διαστάσεων, της πολιτικής και της οικονομίας, εκ των οποίων η πολιτική διάσταση παίζει πρωτεύοντα ρόλο. Όπως χαρακτηριστικά έχει τονιστεί, από τη στιγμή που οι νέοι διεθνικοί ή ευρωπαϊκοί θεσμοί «προσπαθούν να μετατρέψουν τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών και σχετικά αυτόνομων οικονομικών συστημάτων σε σχέσεις ανάλογες με εκείνες που ισχύουν μέσα στα εθνικά οικονομικά συστήματα, καθώς και να διαμορφώσουν από την πανσπερμία των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων του κάθε κράτους ένα ενιαίο όλο, σε αυτό τον βαθμό ξεπερνούν την παραδοσιακή οικονομολογική ανάλυση και απαιτούν πρωτίστως τη συνεισφορά της πολιτικής επιστήμης» (Τσινισιζέλης, 1993: 18). Εξάλλου, είναι αναμφισβήτητο πως η οικονομική θεωρία καθαυτή δεν παρέχει ξεκάθαρες απαντήσεις ούτε για το πώς και το γιατί καταλήξαμε στη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) ούτε για το ποιες είναι οι βαθύτερες αιτίες για τις στρεβλώσεις της οικονομικής αρχιτεκτονικής της ΕΕ, που οδήγησαν στη σημερινή κρίση. Στο πλαίσιο αυτό, από την εν λόγω μελέτη προκύπτουν σαφείς απαντήσεις τόσο για την ίδρυση και τη λειτουργία της ΟΝΕ όσο και για τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες αυτή μπορεί να αποτελέσει μακροχρόνια ένα πετυχημένο παράδειγμα οικονομικής ολοκλήρωσης.

Η δημιουργία της ΟΝΕ, έστω και αν αποδεδειγμένα είναι ό,τι σημαντικότερο έχει συμβεί στην ευρωπαϊκή ήπειρο τα τελευταία 70 χρόνια, εξακολουθεί να είναι, για μια μεγάλη μερίδα πολιτών της Ευρώπης, αδιανόητη. Ακόμα και μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ λίγοι πίστευαν πως η οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης θα προχωρούσε τόσο πολύ. Μάλιστα, εκείνη την περίοδο ο Βρετανός πρωθυπουργός John Major είχε δηλώσει πως η ΟΝΕ «έχει όλη τη γραφικότητα και την ίδια περίπου αποτελεσματικότητα που έχει ένας χορός της βροχής» (Τσούκαλης, 2004: 228). Γι' αυτό η ΟΝΕ φαίνεται πως συνιστά ένα «πραγματικό πείραμα *in vivo* για τους οικονομολόγους

και τους κοινωνικούς επιστήμονες, προσφέροντάς τους μια πρωτόγνωρη εμπειρία να δοκιμάσουν στην πράξη τις θεωρίες τους και να ελέγξουν την ενδεχόμενη εγκυρότητά τους» (Τσούκαλης, 2004: 229). Η διαφορά έγκειται στο ότι σήμερα, σε αντίθεση με το παρελθόν, υπάρχει ήδη ένα στιβαρό θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο παρέχει την απαραίτητη επιστημονική επάρκεια για τη μελέτη της ΕΠΟ. Αυτό ακριβώς το πλαίσιο θα παρουσιαστεί και θα αναδειχθεί στο συγκεκριμένο βιβλίο, ώστε να γίνει ένας οδηγός για τους μελλοντικούς σπουδαστές των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Παράλληλα, στόχος είναι το εν λόγω βιβλίο να μην αποτελέσει απλώς ένα σύγγραμμα στο οποίο θα αναλυθούν πολλά ερωτήματα που μας απασχόλησαν τα τελευταία χρόνια και θα δοθούν απαντήσεις σε αυτά, αλλά να δώσει στον κριτικό αναγνώστη και σε κάθε πολίτη αυτής της χώρας το έναυσμα να δοκιμάσει την τύχη του μέσα στον περίπλοκο, δυσνόητο και σχεδόν ακατανόητο για πολλούς ενιαίο ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, βγάζοντας ο ίδιος τα δικά του συμπεράσματα για την πορεία των γεγονότων.

Βέβαια, θα πρέπει να τονιστεί πως πολλές φορές οι προκλήσεις που παρουσιάζονται είναι όχι μόνο πρωτόγνωρες αλλά και ανυπέρβλητες. Για παράδειγμα, η δημιουργία της ΕΕ είναι εξ υποθέσεως ένα σπουδαίο γεγονός, το οποίο επηρεάζει κάθε προσπάθεια αξιολόγησης. Αυτό χρειάζεται να ληφθεί σοβαρά υπόψη από όλους όσοι ασχολούνται ενεργά με τη μελέτη της ΕΕ αλλά και από τους απλούς παρατηρητές των εξελίξεων. Αν η ίδια η ΕΕ είναι ένα μοναδικό παράδειγμα οικονομικής και πολιτικής οντότητας, τότε πώς μπορούμε να την αξιολογήσουμε και με ποια άλλη ένωση κρατών μπορούμε να τη συγκρίνουμε; Όπως γίνεται κατανοητό, μια τέτοια ερώτηση θέτει όρια σε κάθε προσπάθεια εξήγησης ή/και ερμηνείας. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως θα σταθεί εμπόδιο στις προσπάθειές μας, αφού έχουμε τη δυνατότητα να ξεπεράσουμε τέτοιου είδους θεωρητικούς προβληματισμούς και να αναδείξουμε σημαντικά ζητήματα που έως τώρα καλύπτονταν με ένα πέπλο ομίχλης, κάτι που θα καταστεί σαφές στην πορεία.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, κύριοι στόχοι αυτού του εγχειρήματος είναι, μεταξύ άλλων:

Πρώτον, θα καταβληθεί προσπάθεια να αναδειχθεί η πολυπλοκότητα του πολιτικοοικονομικού συστήματος της ΕΕ, που, ως πολλαπλότητα, επηρεάζει τους όρους συμβίωσης των μελών της στη βάση δύο συστατικών συνθηκών που αφορούν αφενός την ετερότητα των μελών της, αφετέρου τους δεσμούς συνδιάθεσης που τα συνέχουν (Χρυσόχου, 2015: 21). Ενώ η ετερότητα των μελών της ΕΕ φαίνεται να είναι εμφανής ακόμα και στον απλό παρατηρητή, οι δεσμοί συνδιάθεσης υποκρύπτουν πολλά από τα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν. Ως εκ τούτου, οφείλουμε να αναλύσουμε ενδελεχώς τα πολιτικοοικονομικά φαινόμενα που θα μας απασχολήσουν στο συγκεκριμένο έργο και τη σχέση των δρώντων μεταξύ τους.

Δεύτερον, θα αναδειχθούν και θα προσδιοριστούν τα βασικά χαρακτηριστικά των θεωρητικών προσεγγίσεων για τη μελέτη των ευρωπαϊκών σπουδών και της σύγχρονης ΕΠΟ. Σε αυτό το πλαίσιο θα διασαφηνιστούν και θα εξεταστούν οι κύριες αλλαγές που συντελέστηκαν στην οικονομική αρχιτεκτονική της ΟΝΕ και εκ των πραγμάτων επηρεάζουν τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων, υπό το πρίσμα φυσικά των θεωρητικών προσεγγίσεών μας. Έτσι, για παράδειγμα, οι αναγνώστες θα έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο

να μελετήσουν σε βάθος τη νέα αρχιτεκτονική της οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ, αλλά και να αξιολογήσουν μέσα από συγκεκριμένα θεωρητικά σχήματα τη διαδικασία ολοκλήρωσης. Αυτή ακριβώς η προσπάθεια θεωρητικοποίησης είναι που διαφοροποιεί το εν λόγω βιβλίο από άλλα που πραγματεύονται το ίδιο αντικείμενο.

Τρίτον, μέσα από μια εμπειριστατωμένη αναλυτική προσέγγιση, η οποία ξεκινά πριν από την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης και φτάνει μέχρι την κρίση των τελευταίων χρόνων, θα καταβληθεί προσπάθεια να επαναξιολογηθεί ο ρόλος που συνεχίζει να παίζει το έθνος-κράτος, καθώς και τα εθνικά συμφέροντα των κρατών-μελών, στη διαδικασία ολοκλήρωσης. Το θέμα αυτό είναι συνεχώς επίκαιρο, διότι είναι άμεσα συνυφασμένο με σημαντικά ζητήματα που αφορούν την εθνική κυριαρχία και τη δημοκρατική νομιμοποίηση. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως οι ευπάθειες της ΟΝΕ είναι αποτέλεσμα της πορείας της οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης που ακολουθήθηκε όλα αυτά τα χρόνια και στηρίχτηκε τόσο στα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των κρατών-μελών όσο και στον εν γένει μετασχηματισμό των οικονομικών ιδεών σχετικά με την οικονομική πολιτική και τον τρόπο οικονομικής διακυβέρνησης σε ολόκληρο τον κόσμο.

Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο θα αναζητηθούν απαντήσεις στα ακόλουθα κρίσιμα ερωτήματα:

- Ποιος κυβερνά ποιον στην ΕΕ;
- Ποιοι λόγοι οδήγησαν στη δημιουργία της ΟΝΕ;
- Ποιοι παράγοντες επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν τη μακροχρόνια βιωσιμότητά της;
- Για ποιους λόγους η αρχιτεκτονική της ΟΝΕ παραμένει ημιτελής;
- Ποιοι είναι οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης και εξάλειψης των ευπαθειών της ΟΝΕ;
- Ποιες είναι οι νέες εξελίξεις στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη μετά το ξέσπασμα της κρίσης χρέους;
- Ποια είναι τα όρια και οι περιορισμοί της διαδικασίας οικονομικής ενοποίησης στην ΕΕ;
- Ποιος ήταν, και ποιος είναι, ο ρόλος του έθνους-κράτους και των κρατών-μελών σε αυτή τη διαδικασία;
- Ποιος είναι ο ρόλος της εθνικής κυριαρχίας και των ασύμμετρων σχέσεων μεταξύ των δρώντων μέσα στο σύγχρονο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης της ΟΝΕ;

Η κύρια ιδέα του συγκεκριμένου βιβλίου στηρίζεται στην εξής λογική: Αναλύοντας ταυτόχρονα τη διαδικασία εξέλιξης και τον τρόπο και τις αιτίες δημιουργίας των κυριότερων θεσμικών μηχανισμών της οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ, στη βάση μιας νέας εκλεκτικής θεωρητικής προσέγγισης, μπορούν να εξαχθούν αξιόλογα συμπεράσματα όχι μόνο για το πώς και το γιατί ξέσπασε αυτή η κρίση αλλά και για το μέλλον της ίδιας της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Παράλληλα, θα επαναξιολογηθεί κριτικά η αξιοπιστία των θεωρητικών προτάσεων που θα χρησιμοποιηθούν, ενώ συνάμα θα προκύψουν ουσιαστικές διαπιστώσεις για το πώς και το γιατί οδηγηθήκαμε στη σημερινή κρίση. Αν ο στόχος επιτευχθεί, τότε θα διαμορφωθεί ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την ανάλυση της σύγχρονης ΕΠΟ, το οποίο θα ξεπερνά πολλά σημαντικά εμπόδια και ευελπιστούμε να γίνει σημείο αναφοράς για πολλές προσπάθειες το μέλλον.

Αυτό το βιβλίο χωρίζεται σε 12 κεφάλαια, τα οποία πραγματεύονται ζητήματα μείζονος σημασίας για τη σύγχρονη ΕΠΟ, και στο σύνολό τους αποτελούν βασικό κομμάτι των σύγχρονων ζητημάτων και προκλήσεων που εξετάζονται στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών σπουδών και της πολιτικής και οικονομικής επιστήμης.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα οριοθετηθεί το επιστημονικό αντικείμενο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Οικονομίας, όπως διαμορφώνεται μέσα από τη σχέση του με την πολιτική και την οικονομική επιστήμη. Για να επιτευχθεί αυτό, θα περιγραφούν κατ' αρχάς τα ευρύτερα αντικείμενα της πολιτικής οικονομίας και της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Αυτό θα επιτρέψει να γίνει κατανοητό τι ακριβώς μελετάμε και ποια είναι τα όριά του. Βέβαια, η πλήρης οριοθέτηση ξεφεύγει από το περιεχόμενο του συγκεκριμένου βιβλίου, γι' αυτό στόχος του κεφαλαίου είναι να δοθούν στον αναγνώστη βασικές γνώσεις, που θα τον βοηθήσουν να κατανοήσει τον χώρο μέσα στον οποίο εντάσσονται τα φαινόμενα που εκείνος προσπαθεί να εξηγήσει και να ερμηνεύσει.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα κύρια χαρακτηριστικά των τριών σπουδαιότερων θεωρητικών προσεγγίσεων των ευρωπαϊκών σπουδών: του νεολειτουργισμού, του διακυβερνητισμού και του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού. Θα μελετηθούν επίσης τα βασικά μειονεκτήματα κάθε θεωρητικού παραδείγματος καθώς και οι συνθήκες μέσα από τις οποίες αναδείχθηκαν. Η θεωρία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καθίσταται πολύ σημαντική, όχι μόνο επειδή βοηθά να διασαφηνιστούν οι διαδικασίες και τα αποτελέσματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και να διαμορφωθούν οι προσδοκίες για τις μελλοντικές εξελίξεις και συμπεριφορές, αλλά και γιατί συμβάλλει στην ανάδειξη των μειονεκτημάτων των υποθέσεών μας. Επιπλέον, το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει μια ανάλυση των βασικών αιτιών δημιουργίας της ΟΝΕ. Έτσι, ο αναγνώστης θα διαπιστώσει πως με όχημα τη θεωρία είναι δυνατό να ερμηνευτούν τα ευρωπαϊκά φαινόμενα. Στόχος του εν λόγω κεφαλαίου είναι να αποκρυσταλλωθεί η κύρια λογική (βασικές υποθέσεις και περιορισμοί) των θεωρητικών παραδειγμάτων των ευρωπαϊκών σπουδών και να αναλυθούν οι αιτίες δημιουργίας της ΟΝΕ, γεγονός το οποίο μετέπειτα θα φανεί χρήσιμο στην αξιολόγηση των κυριότερων χαρακτηριστικών αλλά και των μειονεκτημάτων της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα μελετηθεί η ίδρυση της ΟΝΕ, η εξέλιξή της στο πέρασμα του χρόνου, μέσα από την καθιέρωση θεσμών και συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα. Ειδικότερα, θα αναλυθούν οι απαρχές της ευρωπαϊκής ιδέας, οι σύγχρονοι πρωτοπόροι της, οι συνθήκες γέννησης της ενωμένης Ευρώπης, η Διακήρυξη Schuman και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), οι Συνθήκες της Ρώμης, η Έκθεση Werner, ο μηχανισμός του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Φιδίου, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ), η Λευκή Βίβλος και η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ), καθώς και η Έκθεση Delors, η οποία οδήγησε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Η εξέταση των κυριότερων γεγονότων αυτής της διαδρομής θα πρέπει να γίνει σε βάθος και με μεγάλη προσοχή, προκειμένου να αναδειχθεί η σημασία της ίδρυσης της ΟΝΕ.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα καθοριστεί το πλαίσιο συστηματικής εξέτασης των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων που αποκομίζει μια χώρα από την ένταξή της στην ΟΝΕ, το οποίο συνιστά το θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης του κόστους οφέλους της συμ-

μετοχής της. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί και θα μελετηθεί το θεωρητικό πλαίσιο των Άριστων Νομισματικών Περιοχών (ΑΝΠ), αφού αυτό αποτελεί κύρια και βασική προϋπόθεση για οποιαδήποτε αξιολόγηση των συνθηκών δημιουργίας και λειτουργίας των νομισματικών ενώσεων (Grauwe, 2012). Το παράδειγμα των ΑΝΠ υιοθετείται επίσης για να διερευνηθούν τα πραγματικά και όχι τα ονομαστικά κριτήρια που θα πρέπει να πληρούν τα υποψήφια προς ένταξη κράτη σε μια νομισματική ένωση. Τα κριτήρια αυτά αφορούν την κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής, την πιθανότητα ασύμμετρων διαταραχών και τον βαθμό ανοίγματος της οικονομίας. Ένα μεγάλο πρόβλημα της ίδιας της αρχιτεκτονικής της ΟΝΕ ήταν πως, παρά την αξιοπιστία της θεωρίας των ΑΝΠ, αυτή ποτέ δεν έπαιξε σημαντικό ρόλο ούτε στον σχεδιασμό της νομισματικής ένωσης και του ευρώ ούτε στα κριτήρια σύγκλισης (Arestis & Sawyer, 2011). Η ανάλυση παραβλέφθηκε από τους ηγέτες των πιο ισχυρών κρατών-μελών, της Γερμανίας και τη Γαλλίας κυρίως, εξαιτίας των συμφερόντων τους και της σύγκλισης των ιδεών που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του 1970, κάτι που είχε ως συνέπεια μια στρεβλή και γεμάτη ευπάθειες αρχιτεκτονική της ΟΝΕ.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα καταβληθεί προσπάθεια εφαρμόζοντας τη θεωρία των ΑΝΠ να εξεταστούν τα κριτήρια και οι θεσμικές και πολιτικές ευπάθειες της ΟΝΕ. Στην ουσία μέσα από αυτό το κεφάλαιο, που συνιστά μια μελέτη περίπτωσης για όλη την Ευρωζώνη, θα καταστεί σαφές όχι μόνο γιατί κάποια κράτη έγιναν μέλη της, αλλά και αν θα έπρεπε να γίνουν μέλη της. Στην πραγματικότητα, όπως συνάγεται από τη θεωρία, η ένταξη ετερογενών κρατών-μελών σε μια οικονομική και νομισματική ένωση μπορεί μακροχρόνια να δημιουργήσει μια σειρά από κρίσεις, αν δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι δημοσιονομικοί και νομισματικοί μηχανισμοί οι οποίοι θα απορροφήσουν τα ασύμμετρα σοκ. Όσο όμως το ευρωπαϊκό πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο παραμένει ευπαθές τόσο οι ευρωπαϊκές χώρες θα είναι ανίκανες να ξεπεράσουν τις αδυναμίες τους. Όσο οι πολιτικοί ηγέτες δεν παρεμβαίνουν σε αυτό το πλαίσιο για να λάβουν σημαντικές αποφάσεις για τη βελτίωσή του, θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα απαισιόδοξοι για τη μελλοντική πορεία της Ευρωζώνης, καθώς υπονομεύεται καθημερινά η βιωσιμότητά της.

Στο έκτο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η θεωρητικοποίηση και η σε βάθος ανάλυση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), ως βασικής αρχής για την υλοποίηση της νομισματικής πολιτικής στην ΟΝΕ. Ειδικότερα, θα εξεταστούν η δομή, οι στόχοι, η λειτουργία και τα μειονεκτήματα της ΕΚΤ. Απώτερος στόχος αυτού, όπως και του προηγούμενου κεφαλαίου, είναι να ανιχνευτούν οι βαθύτερες αιτίες που οδήγησαν στη δημιουργία των δύο κυριότερων θεσμικών μηχανισμών οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη, καθώς και οι σημαντικότερες ευπάθειές τους, και να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίο συνεισφέρουν στην αστάθεια του ευρωπαϊκού οικονομικού συστήματος. Είναι ξεκάθαρο πως η ΕΚΤ είχε, και έχει, πάρα πολλές προκλήσεις να αντιμετωπίσει. Πρώτα από όλα θα πρέπει να εγκαταλείψει τη συντηρητική και περιοριστική νομισματική πολιτική και να υιοθετήσει μια πολιτική προσανατολισμένη στην ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, χρειάζεται να γίνει πιο ελαστική και να εγκαταλείψει την «one size fits all» νομισματική πολιτική που φαίνεται πως έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία της Ευρωζώνης και έχει συμβάλει στην εμφάνιση της κρίσης χρέους. Επίσης, είναι απαραίτητο να θέσει και άλλους στόχους πέρα από αυτόν της σταθερότητας των τιμών και να αποφασίσει επιτελους

να δράσει ως δανειστής έσχατης ανάγκης, προσφέροντας σταθερότητα στην ευρωπαϊκή οικονομία. Όλα αυτά θα βοηθήσουν στη γενικότερη λογοδοσία και αξιοπιστία της, γεγονός που θα ενισχύσει και τη δημοκρατική νομιμοποίησή της. Όπως και στην περίπτωση της δημοσιονομικής πολιτικής, σε αυτό τον τομέα πολιτικής τα τελευταία χρόνια σημειώθηκαν τεράστιες αλλαγές. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως όλα πλέον λειτουργούν τέλεια.

Στο έβδομο κεφάλαιο θα αναλυθεί διεξοδικά η δημοσιονομική πολιτική στην ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό δεν θα παρουσιαστούν μόνο η δημιουργία και οι αδυναμίες του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) ως κύριου μηχανισμού επιβολής δημοσιονομικής πειθαρχίας και εποπτείας, αλλά θα εξεταστεί και γιατί τα κράτη-μέλη συμφώνησαν στην ίδρυση μιας ασύμμετρης ΟΝΕ. Επιπλέον, το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει ακόμα μια μελέτη περίπτωσης για τη δημοσιονομική διακυβέρνηση στην ΕΕ, με ειδικές αναφορές στην περίπτωση της Ελλάδας. Όπως θα διασαφηνιστεί, το ΣΣΑ έχει μάλλον αποτύχει τελείως στην επίτευξη του στόχου του, να γίνει δηλαδή ο θεσμικός μηχανισμός που θα εξασφαλίζει τη δημοσιονομική πειθαρχία στην Ευρωζώνη. Το ζήτημα των «ελεύθερων καβαλάρηδων» και της δημοσιονομικής ακαταστασίας φαίνεται πως είναι, και συνεχίζει να είναι, ένα καθαρά εθνικό πρόβλημα που δεν μπορεί εύκολα να αντιμετωπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Βοήθησε η κρίση χρέους που ξέσπασε το 2009 στην Ελλάδα να διαμορφωθεί ένα καλύτερο πλαίσιο για τη δημοσιονομική διακυβέρνηση στην ΕΕ;

Στο όγδοο κεφάλαιο θα μελετηθεί το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην ΕΕ, σύμφωνα με την ανάλυση που έχει προηγηθεί. Στην αρχή του κεφαλαίου θα γίνει μια διεξοδική παρουσίαση-αξιολόγηση των πρώτων χρόνων λειτουργίας της ΟΝΕ. Κατά κύριο λόγο θα δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν η ΟΝΕ βοήθησε ή όχι στη σύγκλιση των οικονομιών των κρατών-μελών και θα διερευνηθεί πώς οδηγηθήκαμε στην οικονομική κρίση. Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά είναι θεμελιώδους σημασίας, αφού έχουν άμεση σχέση τόσο με το αν η ΟΝΕ είναι δυνατό να παραμείνει βιώσιμη μακροχρόνια όσο και με το αν ο τρόπος οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη μπορεί να είναι αποδοτικός (Bearce, 2009). Επιπλέον, θα εξεταστούν διεξοδικά τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην ΕΕ και γιατί ήταν τόσο δύσκολο η ΕΕ και τα κράτη-μέλη να την αντιμετωπίσουν με συγκροτημένο τρόπο. Όπως θα διαπιστωθεί, μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που παρουσιάζεται σήμερα είναι η δυνατότητα σύγκλισης των διαφορετικών καπιταλιστικών μοντέλων οικονομικής ανάπτυξης της Ευρώπης.

Στο ένατο κεφάλαιο θα απαντηθεί το ερώτημα γιατί η Ελλάδα έφτασε στα πρόθυρα της άτακτης χρεοκοπίας παρόλο που τα ποσοστά μεγέθυνσης την προηγούμενη δεκαετία ήταν πολύ υψηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, γεγονός το οποίο αποτελεί παράδοξο για τα ορθόδοξα νεοκλασικά οικονομικά. Θα καταβληθεί προσπάθεια να καθοριστούν τα υφιστάμενα πλαίσια της ανάλυσης μαζί με μια σειρά δεικτών διακυβέρνησης, πολιτικών και θεσμικών μεταβλητών που είναι στενά συνδεδεμένες με την ποιότητα της πολιτικής και θεσμικής ανάπτυξης της χώρας. Θα υποστηριχθεί πως την οικονομική σύγκλιση δεν την ακολούθησε η ανάλογη πολιτική και θεσμική σύγκλιση. Χρησιμοποιώντας την Ελλάδα ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα, θα καταδειχτεί πως το επίπεδο της πολιτικής και θεσμικής ανάπτυξης μιας χώρας παίζει καταλυτικό ρόλο στην εμφάνιση οικονομικών κρίσεων. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα αυτό το στρεβλό μοντέλο αναπτύχθηκε κυρίως τα τελευταία 40

χρόνια, ταυτόχρονα με μια σειρά από άλλα πολιτικά φαινόμενα, όπως ο κρατισμός, η διαφθορά, οι προσοδοθηρικές συμπεριφορές, η πολιτική και κοινοβουλευτική ανισορροπία, ο λαϊκισμός και η αποτυχία των μεταρρυθμίσεων. Αυτό που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να είναι συνέπεια των κακών δημοσιονομικών πρακτικών και του κακού σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής, στην πραγματικότητα, στο εγχώριο επίπεδο, είναι το αποτέλεσμα της έλλειψης ενός διαδεδομένου και καθιερωμένου συστήματος διακυβέρνησης.

Στο δέκατο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η νέα αρχιτεκτονική της οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ, η οποία ουσιαστικά εμφανίστηκε ως μια αναγκαιότητα και ως ένα αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Επίσης, θα εξεταστούν οι ευπάθειες αυτής της νέας ευρωπαϊκής οικονομικής αρχιτεκτονικής, στο πλαίσιο της ταυτόχρονης θεωρητικοποίησης του συγκεκριμένου ζητήματος, ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την εν γένει λειτουργία της. Όπως θα γίνει φανερό, η νέα ευρωπαϊκή οικονομική αρχιτεκτονική, όπως και η ίδρυση της ΟΝΕ, είναι κατά βάση απόρροια της σύγκλισης των εθνικών συμφερόντων και των προτιμήσεων των ισχυρότερων κρατών-μελών της ΕΕ, κυρίως της Γερμανίας και της Γαλλίας. Από αυτή τη σύγκλιση συμφερόντων και προτιμήσεων των δύο ισχυρότερων κρατών-μελών διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης με δύο ετερογενείς συνέπειες: α) τη δημιουργία μιας ασταθούς οικονομικής και κοινωνικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη (Begg, 2010), β) τη δημιουργία ενός άκαμπτου και διαφοροποιημένου πλαισίου οικονομικών πολιτικών (Dyson & Marcussen, 2010). Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων της κρίσης οι πολιτικοί ηγέτες της ΕΕ φαίνεται πως αντιμετώπισαν μόνο τα βραχυχρόνια αποτελέσματά της. Τόσο η Γερμανία όσο και η Γαλλία στράφηκαν κατά κύριο λόγο σε λύσεις στο πλαίσιο μιας διακυβερνητικής προσέγγισης, η οποία είχε στη βάση τα εθνικά συμφέροντα και την κυριαρχία του έθνους-κράτους έναντι των υπερεθνικών δρώντων, τη διακυβερνητική μέθοδο έναντι της κοινοτικής.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο θα αναλυθούν εμπειριστατωμένα όλες οι πτυχές που επηρεάζουν την επιτυχία ή την αποτυχία ενός νομίσματος, στην προκειμένη περίπτωση του ευρώ, στο περιφερειακό και διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα. Θα εξεταστεί τόσο η αποτελεσματικότητα του ενιαίου νομίσματος τα τελευταία 20 χρόνια όσο και αν το ενιαίο νόμισμα θα μπορούσε να ξεπεράσει το αμερικανικό δολάριο ως παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Είναι προφανές πως το ευρώ έχει όλα τα εκέγγυα για την επιτυχία του έναντι του αμερικανικού δολαρίου, ώστε να φτάσει στην κορυφή των παγκόσμιων αποθεματικών νομισμάτων (Cohen, 2009). Παράλληλα όμως, έστω και αν αποτελεί ένα ισχυρό περιφερειακό νόμισμα στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο, δεν έχει καταφέρει να απειλήσει την πρωτοκαθεδρία του δολαρίου, κυρίως εξαιτίας του ότι η ίδια η λειτουργία της ΟΝΕ παρουσιάζει σημαντικές ευπάθειες (Pisani-Ferry & Sapir, 2009).

Στο δωδέκατο κεφάλαιο θα γίνει μια συνολική αποτίμηση του περιεχομένου αυτού του βιβλίου για τη νέα ευρωπαϊκή πολιτική οικονομία και θα παρουσιαστούν τα κυριότερα συμπεράσματα.

1

Το επιστημονικό αντικείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας

1.1 Εισαγωγή

Κύριος σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να οριοθετηθεί το επιστημονικό αντικείμενο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Οικονομίας (ΕΠΟ) σε ένα γενικό πλαίσιο, χωρίς πολλές λεπτομέρειες, σύμφωνα με το περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου. Ωστόσο, θα τεθούν οι βάσεις του υπό εξέταση θέματος, γεγονός που θα προσδιορίσει τις μετέπειτα επιλογές μας.

Η μελέτη του αντικειμένου της ΕΠΟ όχι μόνο επιδέχεται πολλές παραδοχές και θεωρήσεις, αλλά ακροβατεί ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία. Εξάλλου, μόνο με την προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας θα μπορούσε κανείς να διερευνήσει σε βάθος τη διαδικασία τόσο της οικονομικής ολοκλήρωσης στην ΕΕ όσο και των μηχανισμών οικονομικής διακυβέρνησης που αναδύονται κάθε φορά στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Άλλωστε, αυτό είναι το βασικό χαρακτηριστικό του αντικειμένου της ΕΠΟ και των φαινομένων που είναι συνυφασμένα με αυτή. Γι' αυτό τον λόγο οι περισσότεροι Ευρωπαίοι πολίτες ασχολήθηκαν εκτενώς με την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση και τις επιπτώσεις της, τα μέτρα και τους μηχανισμούς αντιμετώπισής της, και κυρίως με την εξουσία και την ισχύ των κρατών-μελών, και πρότειναν τα τελευταία χρόνια μια σειρά από συμβατικούς και μη, τυπικούς και άτυπους, μηχανισμούς οικονομικής διακυβέρνησης, αποδεκτούς ή μη. Το ίδιο το αντικείμενο της ΕΠΟ συνδέεται άμεσα με την πολιτική πεμπτουσία των φαινομένων που διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις σε όλες τις εκφάνσεις του.

Από την άλλη, η ΕΠΟ βρίσκεται στο επίκεντρο μιας σειράς σημαντικών θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως, για παράδειγμα, η συγκριτική πολιτική οικονομία, οι θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ή οι θεωρίες σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής, οι οποίες παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην προσπάθεια ανάλυσης του κοινωνικού, και ειδικότερα του ευρωπαϊκού κόσμου. Προτού λοιπόν μελετήσουμε το αντικείμενο της ΕΠΟ, θα πρέπει να ορίσουμε την έννοια και το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να διευρύνουμε το εξελικτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα τόσο η Διεθνής Πολιτική Οικονομία (ΔΠΟ) όσο και η ΕΠΟ. Εξάλλου, όλα τα ζητήματα που μας απασχολούν αφορούν τη θεωρητική και εφαρμοσμένη μελέτη της πολιτικής οικονομίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία ανάγεται στο μεγαλύτερο μέρος της στις θεωρητικές παραδόσεις της ΔΠΟ.

1.2 Το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας

Το αντικείμενο της πολιτικής οικονομίας δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί, γεγονός που δημιουργεί ακόμα και σήμερα πολλές διαμάχες ανάμεσα στους ερευνητές (βλ., π.χ., Hall, 1989). Παρ' όλα αυτά, κυρίως τον 18ο, τον 19ο καθώς και τον 20ό αιώνα, τα έργα των μελετητών της πολιτικής οικονομίας ήταν στο επίκεντρο των συζητήσεων διεθνώς. Δύο είναι τα κύρια αίτια της γενικότερης αναγνωρισιμότητας του έργου των μελετητών της πολιτικής οικονομίας. Ο πρώτος λόγος είχε να κάνει με το γεγονός ότι το έργο τους ήταν πάντα συυφασμένο με όλα τα άλλα επιστημονικά αντικείμενα, όπως, για παράδειγμα, τα μαθηματικά, η ιστορία, η φιλοσοφία, η λογική. Υπό αυτή την οπτική, η πολιτική οικονομία διακρινόταν από την τυπική και αναμασημένη γνώση των μοντέλων της οικονομικής επιστήμης που σήμερα έχει περιέλθει σε ανυποληψία (Βαρουφάκης, 2007). Το δεύτερο αίτιο αφορούσε τη σχέση της με τα πολιτικά φαινόμενα, και κυρίως με το αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης. Οι μεγάλοι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου, Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, John Maynard Keynes, Milton Friedman και άλλοι, ακόμα και αν χρησιμοποιούσαν τα μαθηματικά στις αναλύσεις τους, τόνιζαν ιδιαίτερα την πολιτική διάσταση των διάφορων θεωρητικών κατασκευών τους και τις συνέπειές τους στην κοινωνική ζωή των ατόμων. Έτσι, το αντικείμενο απέκτησε έναν συναρπαστικό –αν και πολλές φορές συγκρουσιακό– χαρακτήρα, που οδήγησε τους ανθρώπους στα οδοφράγματα, ύψωσε παραπετάσματα και διέφερε εντελώς από τη σημερινή στείρα ανάλυση των οικονομικών μοντέλων. Όπως άλλωστε αναφέρει και ο Heilbroner (2000: 17), όλοι οι παραπάνω μελετητές, έστω και αν δεν διοίκησαν στρατιές, δεν κυβέρνησαν αυτοκρατορίες, δεν έγιναν εθνικοί ήρωες, τάρaxαν τα νερά πιο πολύ από ό,τι οι μετακινήσεις στρατευμάτων πάνω από σύνορα, διέπλασαν και επηρέασαν τη σκέψη των ανθρώπων, άλλαξαν τον κόσμο με τις ιδέες τους.

Για παράδειγμα, ο **Adam Smith**, καθηγητής ηθικής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Γλασκόβης, έγινε ευρύτερα γνωστός μέσα από τα έργα του *Θεωρία των ηθικών συναισθημάτων* (1759) και *Έρευνα για τη φύση και τα αίτια του πλούτου των εθνών* (1776). Μέχρι σήμερα θεωρείται ο πατέρας της πολιτικής οικονομίας, καθώς μπόρεσε να διακρίνει την οικονομική τάξη εν μέσω της κοινωνικής αταξίας του 18ου αιώνα και να διατυπώσει γενικούς νόμους για την αγορά, η οποία θα πρέπει να λειτουργεί απρόσκοπτα και δίχως κρατικές παρεμβάσεις. Ουσιαστικά, έγινε γνωστός γιατί ήταν ο πρώτος που κατάφερε να περιγράψει με κάθε λεπτομέρεια όχι μόνο πώς διατηρείται η συνοχή των εθνών αλλά και τον προσανατολισμό της σύγχρονης κοινωνίας. Τον κοινωνικό μηχανισμό χάρη στον οποίο οι οικονομικές αποφάσεις των ατόμων, όπως αποκρυσταλλώνονται μέσα από τα ανταγωνιστικά ιδιοτελή συμφέροντα και τις επιθυμίες τους στην αγορά, οδηγούν ολόκληρη την κοινωνία σε άνηση και αρμονία ο Adam Smith τον ονόμασε «αόρατο χέρι». Όλα αυτά μπορούσαν να πραγματοποιηθούν χωρίς τη συμμετοχή του κράτους, ή μάλλον το κράτος θα έπρεπε να περιορίζει τον ρόλο του στα απολύτως απαραίτητα, κατά την οικονομική θεωρία του *laissez-faire*. Έτσι, ο μηχανισμός της αγοράς έγινε ουσιαστικά το αυτορρυθμιζόμενο σύστημα, δίχως κρατικές παρεμβάσεις, μέσω του οποίου καθορίζονταν οι τιμές των προϊόντων, τα επίπεδα της παραγωγής και τα εισοδήματα, και ωφελούνταν όλοι, οι καταναλωτές, οι παραγωγοί και εντέλει η ίδια η κοινωνία.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι οι ιδέες του Adam Smith ουσιαστικά επηρέασαν, και συνεχίζουν να επηρεάζουν, τα καπιταλιστικά μοντέλα παραγωγής σε ολόκληρο τον κόσμο.

Από την άλλη, 90 σχεδόν χρόνια μετά ο **Karl Marx**, χρησιμοποιώντας τον ίδιο μηχανισμό της αγοράς και τονίζοντας τον ξεχωριστό ρόλο της εργασίας και της αξίας, δημιούργησε ένα νέο θεωρητικό κατασκεύασμα. Κύρια έργα του αποτελούν το *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος* (1847-1848), που έγραψε σε συνεργασία με τον **Friedrich Engels**, καθώς και οι τρεις τόμοι του *Κεφαλαίου* (1867, 1885, 1894). Στο *Μανιφέστο* ο Marx μαζί με τον Engels καλούσαν τους προλετάριους όλων των εθνών να ενωθούν ενάντια στους καπιταλιστές. Η κύρια αιτία αυτού του καλέσματος εντοπιζόταν στην ουσία του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός ήταν το οικονομικό σύστημα παραγωγής στο οποίο η εργασία γινόταν εμπόρευμα. Αυτή ακριβώς ήταν η ειδοποιός διαφορά του καπιταλισμού από τα προηγούμενα οικονομικά συστήματα. Η εμπορευματοποίηση έδινε το δικαίωμα στους καπιταλιστές να εκμεταλλεύονται τους εργαζόμενους, καθώς η αξία του παραγόμενου προϊόντος ήταν μεγαλύτερη από το ωρομίσθιο του εργαζόμενου. Η διαφορά τους ήταν η λεγόμενη *υπεραξία* που απολάμβαναν οι καπιταλιστές. Για τον Engels και τον Marx αυτό ήταν ο βασικός λόγος για να επαναστατήσουν ενάντια στο καπιταλιστικό σύστημα και τους επιχειρηματίες. Άλλωστε, σε αυτό στόχευε και το *Μανιφέστο*, να καταστήσει σαφές ότι η κομμουνιστική επανάσταση ήταν αναπόφευκτη. Παράλληλα, υποστήριζαν πως, εξαιτίας του ότι οι ταξικές δομές ήταν το κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνίας, καθώς μετασχηματίζονται οι κοινωνίες, οι διάφορες τάξεις συγκρούονται μεταξύ τους. Καθώς οι κοινωνικές τάξεις αναδιαρθρώνονται εξαιτίας των συγκρούσεων για την κατανομή του πλούτου, προκύπτουν νέες ισορροπίες. Αυτό ήταν για τον Engels και τον Marx ο καπιταλισμός. Ένα οικονομικό σύστημα παραγωγής στο οποίο συνυπήρχαν η εμπορευματική-βιομηχανική παραγωγή και η ατομική ιδιοκτησία, η παράλληλη λειτουργία των οποίων προκαλούσε συγκρούσεις. Στη βάση αυτών κατέληξαν σε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, ο καπιταλισμός ήταν καταδικασμένος σε αποτυχία. Δεύτερον, ο καπιταλισμός δημιουργούσε εγγενώς τη διάδοχη κατάστασή του. Στο *Μανιφέστο* αυτό περιγράφεται με πολύ γλαφυρό τρόπο: «Η ανάπτυξη της σύγχρονης βιομηχανίας [...] υποσκάπτει το ίδιο το θεμέλιο πάνω στο οποίο η αστική τάξη παράγει και ιδιοποιείται τα προϊόντα. Άρα, αυτό που η αστική τάξη παράγει, πάνω απ' όλα, είναι οι ίδιοι οι νεκροθάφτες της. Η πτώση της και η επικράτηση του προλεταριάτου είναι το ίδιο αναπόφευκτα» (Marx & Engels, 1992: 15-16).

Ο τρίτος της παρέας δεν είναι άλλος από τον **John Maynard Keynes**. Ο Keynes μαζί με τον **Joseph Schumpeter** θεωρούνται οι σπουδαιότεροι στοχαστές της πολιτικής οικονομίας του 20ού αιώνα. Τα έργα του Keynes που άσκησαν τη μεγαλύτερη επιρροή διεθνώς ήταν δύο: *Οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης* (1919) και η *Γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος* (1936). Στις *Οικονομικές συνέπειες της ειρήνης* ο Keynes ουσιαστικά στρεφόταν εναντίον των όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών που τερμάτιζε τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατά τον Keynes, η Γερμανία αναμφίβολα έφταιγε για την καταστροφή που είχε προηγηθεί, ωστόσο ο πόλεμος έχει πάντα δύο όψεις. Οι νικητές του πολέμου, χωρίς κανένα αίσθημα αλληλεγγύης προς τους Γερμανούς, επέβαλαν σε αυτούς εξαντλητικούς όρους και πολεμικές αποζημιώσεις, κάτι που

θα διέλυε την ήδη κατεστραμμένη οικονομία, οδηγώντας τους Γερμανούς στην εξαθλίωση. Ασφαλώς το γεγονός αυτό όχι μόνο θα υπονόμει την ειρηνευτική διαδικασία και τη μελλοντική ανάπτυξη και ευημερία, αλλά θα είχε ως συνέπεια τον μετασχηματισμό της Γερμανίας σε ένα αγροτικό κράτος. Στην πραγματικότητα, για τον Keynes η συνθήκη ήταν ανορθολογική και θα οδηγούσε στην εδραίωση των εθνικιστικών φρονημάτων των Γερμανών, δηλαδή σε έναν νέο πόλεμο. Αυτό ακριβώς συνέβη. Από την άλλη, η *Γενική θεωρία της απασχόλησης, του τόκου και του χρήματος* ήταν ουσιαστικά το επαναστατικό κείμενο που ανέτρεψε οικονομικές αρχές δύο αιώνων. Η οικονομία από μόνη της δεν θα έφτανε ποτέ στην ισορροπία, καθώς θα μπορούσε να παραμένει σε ύφεση. Έτσι, για τον Keynes η οικονομία ήταν αδύνατο να λειτουργήσει αποτελεσματικά χωρίς την παρέμβαση του κράτους, που θα έπρεπε να ρυθμίζει τη συνολική ζήτηση της παραγωγής έτσι ώστε να περιοριστεί η ανεργία (Bowles, Edwards & Roosevelt, 2014). Το ίδιο βέβαια θα έπρεπε να συμβεί σε περιόδους οικονομικών κρίσεων.

Από εκείνη την περίοδο έχει περάσει πάνω από ένας αιώνας εξελίξεων, ενώ έχει σημειωθεί και σημαντική επιστημονική πρόοδος. Σήμερα η σύγχρονη πολιτική οικονομία θεωρείται είτε μια περιοχέ μελέτης στην οποία αλληλεπιδρούν οι δύο δυνάμεις (πολιτική και οικονομία) είτε μια μεθοδολογική προσέγγιση με οικονομικές ή κοινωνιολογικές διαστάσεις (Weingast & Wittman, 2006). Όπως αναφέρουν οι Weingast και Wittman (2006), ως κοινωνιολογική προσέγγιση η πολιτική οικονομία διακρίνεται στο οικονομικό (θεωρίες δημόσιας επιλογής) και στο κοινωνιολογικό μέρος (θεσμική ανάλυση). Γι' αυτό τον λόγο η πολιτική οικονομία δεν μπορεί να θεωρηθεί μια ενιαία προσέγγιση, αλλά μάλλον πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα σύνολο προσεγγίσεων που συνθέτουν το ευρύτερο αντικείμενό της. Εξάλλου, πολλές φορές ακόμα και σήμερα η σχέση της με την πολιτική επιστήμη αμφισβητείται (Austen-Smith, 2008).

Παρά την αμφισβήτηση, στο συγκεκριμένο βιβλίο ο όρος πολιτική οικονομία αποκτά τη σημασία και το περιεχόμενο που της είχε προσδώσει ήδη από τον 18ο αιώνα ο Adam Smith στον *Πλούτο των εθνών*. Στην πιο αντιπροσωπευτική μορφή του ο όρος πολιτική οικονομία έχει διατυπωθεί εύστοχα από τη Strange (1994: 20) ως «εκείνο το μέρος της πολιτικής διαχείρισης η οποία σχετίζεται με την ευημερία του κράτους και την τάξη [...] στα οικονομικά του ζητήματα». Σε αυτόν ακριβώς τον ορισμό εντοπίζονται τα ζητήματα που θα εξεταστούν στο παρόν βιβλίο, δηλαδή τα ζητήματα της πολιτικής διαχείρισης, της κρατικής ευημερίας και της οικονομικής τάξης του σύγχρονου κράτους μέσα στην ΕΕ. Ως εκ τούτου, βασικός σκοπός είναι η διερευνηθούν η σχέση των πολιτικών και οικονομικών δρώντων στο ευρωπαϊκό επίπεδο και η θεσμική οργάνωση της οικονομικής διακυβέρνησης στην ίδια την ΟΝΕ.

1.3 Το αντικείμενο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας

Η ΔΠΟ στηρίζει τα θεμέλιά της στην πολιτική οικονομία. Από την άνοδο και την πτώση του μερκαντισμού και τους θεμελιωτές των θεωρητικών μας παραδόσεων, τον Adam Smith και τον David Ricardo, τον Karl Marx, τον John Maynard Keynes κ.ά.,

έχουν αναπτυχθεί μια σειρά από νέες θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες συνιστούν το αντικείμενο της ΔΠΟ. Γενικά όμως, ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα το επιστημονικό αντικείμενο έπεσε σε ανυποληψία (Strange, 1970), γιατί οι οικονομολόγοι στην εποχή της υπερεξειδίκευσης των επιστημονικών αντικειμένων διαχώρισαν τη θέση τους από την πολιτική. Αυτό οφειλόταν κυρίως στις εξελίξεις που σημειώθηκαν στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς η καθιέρωση των διεθνών οικονομικών και πολιτικών θεσμών μετά το Μπρέτον Γουντς περιόρισε τη σημασία των συγκρούσεων στα διεθνή οικονομικά ζητήματα και ο Ψυχρός Πόλεμος ώθησε τους ερευνητές στη μελέτη των θεμάτων της ασφάλειας μέσω της ρεαλιστικής σχολής των διεθνών σχέσεων (Spero & Hart, 1997). Έτσι λοιπόν, η σύγχρονη ΔΠΟ ξεκινά από τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, η οποία διαχώριζε το διεθνές από το εγχώριο, την πολιτική από την οικονομία (Murphy & Tooze, 1991). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η καθηγήτρια διεθνούς πολιτικής οικονομίας στο King's College του Λονδίνου Leila Simona Talani (2004), «ήταν η κρίση της φιλελεύθερης οικονομικής τάξης η οποία δημιούργησε την ανάγκη για μια ορθόδοξη ΔΠΟ και την επιστροφή της στα επιστημονικά αντικείμενα της πολιτικής επιστήμης και της οικονομικής, αναλύοντας κατά κύριο λόγο την πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων, και την πολιτική της διεθνούς οικονομικής τάξης, ώστε να βρεθεί το κατάλληλο πλαίσιο κανόνων για την ανάπτυξή της».

Όπως επισημάνθηκε και στο σύγγραμμα *Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία*, που ολοκληρώσαμε το 2015 με την κυρία Παναγιώτα Μανώλη, επίκουρη καθηγήτρια πολιτικής οικονομίας των διεθνών σχέσεων στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ο όρος ΔΠΟ χρησιμοποιείται συχνά εναλλάξ με τον όρο Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία (ΠΠΟ) για να περιγράψει τη νέα επιστημονική πειθαρχία. Η κύρια διαφορά των δύο αντικειμένων συνίσταται στο ότι ο όρος παγκόσμια επιχειρεί να εκφράσει καλύτερα την ολιστική προσέγγιση της νέας πειθαρχίας και να αναδείξει την πολυπλοκότητα και το αλληλένδετο των θεμάτων της σύγχρονης πραγματικότητας, καθώς και τη σημασία νέων δρώντων και φορέων ισχύος. Αντίθετα, ο όρος διεθνής είναι μάλλον περιοριστικός, καθώς αφορά κατά κύριο λόγο το έθνος-κράτος και όχι την ύπαρξη μη κρατικής εξουσίας. Παρ' όλα αυτά, η Διεθνής Πολιτική Οικονομία (ΔΠΟ) έχει καθιερωθεί ως συνώνυμο της νέας επιστημονικής πειθαρχίας και χρησιμοποιείται από τους αναλυτές χωρίς αναγκαστικά να υποδηλώνει κάποια ταύτιση με την εθνοκεντρική προσέγγιση (για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Μανώλη & Μαρής, 2015).

Μελετώντας κανείς διάφορα βιβλία ΔΠΟ, θα βρει μια σειρά από ορισμούς του αντικειμένου. Ενδεικτικά:

- Η ΔΠΟ εξετάζει την αλληλεπίδραση των οικονομικών και της πολιτικής στην παγκόσμια арένα (Frieden & Lake, 2000: 1).
- Η ΔΠΟ μελετά την πολιτική σύγκρουση ανάμεσα στους νικητές και στους χαμένους της παγκόσμιας οικονομικής ανταλλαγής (Oatley, 2007: 2).
- Η ΔΠΟ διερευνά την αλληλεπίδραση του κράτους –μιας ανεξάρτητης, εδαφικής μονάδας– και της παγκόσμιας οικονομίας, η οποία είναι όλο και περισσότερο μη εδαφική ή υπ-εδαφική (Cohn, 2009: 31).

- Η ΔΠΟ είναι ο κλάδος των διεθνών σχέσεων που ερευνά τα αίτια και τα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης πολιτικής και οικονομίας σε ένα περιβάλλον με υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης, όπου τα εθνικά σύνορα δεν έχουν πια τόσο μεγάλη σημασία (Στυλιανού & Τσαρδανίδης, 2007: 61).
- Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία είναι «η αλληλεπίδραση της αγοράς και ισχυρών παραγόντων, όπως είναι τα κράτη, οι πολυεθνικές εταιρείες και οι διεθνείς οργανισμοί» (Gilpin, 2007: 31).
- Η ΔΠΟ είναι «ένα πεδίο μελέτης, ένα αντικείμενο του οποίου το επίκεντρο είναι η διασύνδεση της ιδιωτικής και της δημόσιας ισχύος επί της κατανομής περιορισμένων πόρων» (Ravenhill, 2014: 18).

Σύμφωνα με όλους τους παραπάνω ορισμούς, ΔΠΟ είναι:

«Η μελέτη όλων των σύγχρονων διεθνών οικονομικών ζητημάτων υπό το πρίσμα της πολιτικής επιστήμης και των διεθνών σχέσεων, με τέτοιο τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζονται οι διαμάχες, οι διαπραγματεύσεις, οι συμφωνίες και τελικά οι χαμένοι και οι κερδισμένοι της παγκόσμιας οικονομίας».

Όπως λοιπόν είναι φανερό, η πολιτική και η οικονομία βρίσκονται στον πυρήνα της ΔΠΟ, μόνο που αυτή τη φορά ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα και επεκτείνονται στο διεθνές επίπεδο, κάτι που είναι ο πυρήνας της σύγχρονης ΔΠΟ (Gilpin, 2007). Στη βάση όλων των παραπάνω, η ΔΠΟ ασχολείται με όλα τα θέματα που άπτονται της διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας, όπως, για παράδειγμα, με το διεθνές εμπόριο, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και το παγκόσμιο εμπορικό σύστημα, με τη διεθνή εμπορική συνεργασία, με τη διεθνή ανάπτυξη, με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς και την περιφερειοποίηση, με το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα, το διεθνές σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, τις διεθνείς οικονομικές κρίσεις, την παγκοσμιοποίηση, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο. Μελετά τον ρόλο του κράτους και των περιφερειακών οργανισμών και αναζητά απαντήσεις σε καιρία ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την αλληλεξάρτηση και την αλληλεπίδραση των δρώντων στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις.

1.4 Το αντικείμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το πλαίσιο των διεθνών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων έπρεπε ουσιαστικά να αναδιαμορφωθεί. Γι' αυτό τον λόγο συστάθηκαν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ) και πολλοί άλλοι θεσμοί, οι οποίοι έπρεπε να συνεισφέρουν στη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας. Ο σημαντικότερος όμως θεσμός που δημιουργήθηκε εκείνη την περίοδο ήταν αδιαμφισβήτητα η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η ίδρυση της ΕΕ είναι ένα μοναδικό επίτευγμα της ανθρώπινης πολιτικής και οικονομικής εξέλιξης. Ποτέ άλλοτε άνθρωποι από τόσες διαφορετικές χώρες, τόσους διαφορετικούς πολιτισμούς, με ξεχωριστές και πολ-

λές φορές αντικρουόμενες απόψεις και κουλτούρες, δεν βρέθηκαν τόσο κοντά. Ποτέ άλλοτε τα κράτη δεν μεταβίβασαν τόσα πολλά μερίδια εθνικής κυριαρχίας σε υπερεθνικούς θεσμούς (θεσμούς πάνω από το κράτος), οι οποίοι στην πραγματικότητα αναλάμβαναν την οικονομική κατά κύριο λόγο διαχείριση των διεθνών και ευρωπαϊκών υποθέσεών τους.

Στη βάση αυτής της προσέγγισης, η ΕΠΟ εξετάζει ουσιαστικά την πολιτική οικονομία των ευρωπαϊκών κρατών, ή, αλλιώς, όλα εκείνα τα οικονομικά ζητήματα που αλληλεπιδρούν με την πολιτική στην Ευρώπη. Εξαιτίας της σχέσης της με την πολιτική οικονομία και τη ΔΠΟ, η ΕΠΟ είναι ένα διεπιστημονικό αντικείμενο, το οποίο σχετίζεται με όλα αυτά τα ζητήματα που μας αφορούν άμεσα και έμμεσα. Είναι η ουσιαστική εφαρμογή της πολιτικής οικονομίας στην περιφέρεια της ΕΕ. Σε αυτό το βιβλίο η ΕΠΟ διερευνάται από την πλευρά της πολιτικής επιστήμης και των διεθνών σχέσεων, και όχι τόσο της άχρωμης οικονομικής επιστήμης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως παραλείπονται πτυχές της οικονομικής οι οποίες μας βοηθούν να βγάλουμε σωστά συμπεράσματα σε συγκεκριμένα ζητήματα.

Τα κύρια θέματα που πραγματεύεται η ΕΠΟ αφορούν: τον ρόλο του έθνους-κράτους στην ΕΕ, την αλληλεξάρτηση και την αλληλεπίδραση των οικονομικών δρώντων της ΕΕ, με τους πολιτικούς θεσμούς στο εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, τα ευρωπαϊκά μοντέλα καπιταλισμού, τις ευπάθειες των ευρωπαϊκών θεσμών, τα χαρακτηριστικά της οικονομικής ολοκλήρωσης, τις συνέπειες της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) και τις ατέλειές της, την άσκηση νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής μέσα στην ΕΕ, τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), τους χαμένους και τους κερδισμένους της ΟΝΕ, τις ευρωπαϊκές ασυμμετρίες και ανισορροπίες, καθώς και όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με την πολιτική και οικονομική αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση γενικότερα στην περιοχή της Ευρώπης. Προσοχή, ως αντικείμενο η ΕΠΟ θα εξακολουθεί να υπάρχει ακόμα και αν η ΕΕ διαλυθεί.

Το αντικείμενο λοιπόν της ΕΠΟ είναι κατά κύριο λόγο συνυφασμένο με τη λήψη των αποφάσεων, την πολιτική συμπεριφορά, τον ρόλο των θεσμών και τις πολιτικές και οικονομικές πτυχές της οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ. Ξεφεύγει από τα καθιερωμένα όρια και προσεγγίζει τις ευρωπαϊκές σπουδές και τις διεθνείς σχέσεις (βλέπε ένα εξαιρετικό βιβλίο, Hazakis 2018). Μελετάται κυρίως στη βάση αυτών των θεωρητικών προσεγγίσεων, δηλαδή του νεολειτουργισμού, του διακυβερνητισμού, των θεσμικών προσεγγίσεων (θεσμισμός ορθολογικής επιλογής, ιστορικού θεσμισμού, κοινωνιολογικού θεσμισμού και διανομολογικού θεσμισμού), των προσεγγίσεων της διακυβέρνησης (ρυθμιστική διακυβέρνηση, πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, διακυβέρνηση δικτύων), του εξευρωπαϊσμού και της δημόσιας πολιτικής, των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων, της πολιτικής θεωρίας και των διεθνών σχέσεων, και ασφαλώς μέσα από προσεγγίσεις πολιτικής οικονομίας (Saurugger, 2014).

1.5 Οι περιορισμοί

Αυτή η προσέγγιση ενσωμάτωσης της πολιτικής και της οικονομίας για τη μελέτη της